

RECHTEN
VOOR DE NATUUR

JESSICA DEN OUTER

RECHTEN VOOR DE
NATUUR

LEMNISCAAT ROTTERDAM

© Copyright tekst: Jessica den Outer, 2023
Vormgeving omslag en binnenwerk: Marc Suvaal
Nederlandse rechten Lemniscaat b.v.,
Vijverlaan 48, 3062 HL Rotterdam, 2023
ISBN 978 90 4771 443 9
NUR 740

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd
en/of openbaar gemaakt door middel van druk,
fotokopie, microfilm, geluidsband of op welke
andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Druk- en bindwerk Wilco, Amersfoort

*Dit boek is gedrukt op milieuvriendelijk, chloorvrij
gebleekt en verouderingsbestendig papier.*

De natuur of *Pacha Mama*, waar het leven plaatsvindt en wordt doorgegeven, heeft recht op integraal respect voor haar bestaan en voor het onderhoud en de regeneratie van haar levenscycli, structuur, functies en evolutieprocessen. Alle personen, gemeenschappen, volkeren en naties kunnen een beroep doen op de overheid om de Rechten voor de Natuur te handhaven. Om deze rechten af te dwingen en te interpreteren, zullen de beginselen die in de Grondwet zijn uiteengezet, in voorkomende gevallen worden nageleefd zover ze van toepassing zijn. De Staat zal natuurlijke personen en rechtspersonen en gemeenschappen stimuleren om de natuur te beschermen en respect voor alle elementen van een ecosysteem te bevorderen.

Grondwet van Ecuador, Artikel 71 (2008)

Ik draag dit boek op **aan mijn inmiddels overleden Engelse opa, die bij mij op jonge leeftijd het zaadje plantte om mij telkens weer te blijven verwonderen over de natuur en dat ook door te geven aan anderen.**

Inhoud

- 15 **Voorwoord** – *Jan Terlouw*

- 17 **Inleiding**
- 27 **Professor Stone en de geboorte van Rechten voor de Natuur**
- 41 **Burgers én natuur beschermd tegen vervuilers in Pennsylvania**
- 51 **Wateren verschijnen voor de rechter in Florida**
- 59 **Een rivier met rechtspersoonlijkheid in Nieuw-Zeeland**
- 67 **Moeilijke strijd voor heilige rivieren in India**
- 77 **Het Colombiaanse Amazone-regenwoud heeft eigen rechten**
- 85 **Rechten voor Moeder Aarde in de Grondwet van Ecuador**
- 99 **Spanje bijt het Europese spits af met rechten voor lagune**
- 109 **Initiatieven in Nederland: van de Waddenzee tot de Maas**
- 123 **Niets zo krachtig als een idee waarvoor de tijd gekomen is**
- 131 **En nu?**

- 133 **Dankwoord**
- 135 **Bronnen**
- 153 **Over Jessica den Outer**

Voorwoord

Jan Terlouw

Kan een bos een rechtspersoon zijn?

De Waddenzee?

De Maas?

Amelisweerd?

Natuurgebieden kunnen natuurlijk niet voor hun eigen rechten opkomen. Kinderen kunnen dat ook niet. En toch hebben ze rechten. En bedrijven? Daar zijn toch ook allerlei rechten voor vastgelegd in de wet? Een samenleving kan besluiten iets of iemand rechten toe te kennen, en beslissen wie het recht krijgt om voor die rechten op te komen. Het is de essentie van ordening van een rechtvaardige samenleving. We spreken af hoe de dingen zullen worden geregeld en hoe dat in wetgeving wordt vastgelegd.

De mens is al tal van jaren bezig om de natuur als rechteloos te behandelen. Mensen eigenen zich het recht toe om dieren te fokken, te doden en op te eten. De biodiversiteit neemt al jaren hard af. Het aantal soorten planten en dieren neemt veel sneller af dan dat er nieuwe soorten ontstaan. Intussen begint het besef door te dringen dat we zo niet door kunnen gaan: de natuur moet beschermd worden tegen menselijk gedrag. Het woord rechtspersoon is misschien een beetje vreemd, maar de natuur moet wel rechtspersoonlijkheid krijgen. Vooral in deze eeuw zijn er op tal van plaatsen in de wereld initiatieven op dat gebied. Er wordt veelvuldig gezocht naar manieren om de natuur rechten te geven en vast te leggen hoe die rechten beschermd kunnen worden.

In dit belangwekkende boek bespreekt Jessica den Outer een aantal van deze initiatieven op verschillende plaatsen in

de wereld. Daarnaast roept ze de lezers op om mee te werken, zelf initiatieven te nemen of initiatieven te steunen. Ik vind dat ze groot gelijk heeft. Er is geen tijd te verliezen. We zijn bezig de aarde en daarmee onze bestaansmogelijkheden te verwoesten. We doen onrecht. Misschien nog niet altijd op grond van de letter van de wet, maar wel op grond van ethische principes.

Een belangrijk en overtuigend boek.

Inleiding

Een ecocentrische benadering in het recht

Eeuwenlang was de mens het middelpunt van alles, ook in de rechtspraak. Maar de laatste decennia krijgt de natuur rechten op steeds meer plekken ter wereld. En er gaan stemmen op om 'ecocide' – beschadiging, vernietiging of verlies van ecosystemen – strafbaar te stellen. Ons buurland België wil als tweede land in Europa, in navolging van Frankrijk, ecocide als misdaad opnemen in het wetboek van strafrecht. Wanneer volgt Nederland?

Bijna niemand durft tegenwoordig nog te ontkennen dat de mens voor zijn bestaan afhankelijk is van de natuur: bomen zorgen voor zuurstof, bijen bestuiven onze gewassen en algen in de oceaan dragen bij aan de stabilisatie van het klimaat. Toch gaat de mens slordig om met de aarde, alsof de toekomst er niet toe doet.

Met de natuur, die we zo hard nodig hebben, gaat het slechter dan ooit en dat is deels te wijten aan de huidige wet- en regelgeving. Er verdwijnen dagelijks voetbalvelden aan regenwoud, zonder dat de mensen, overheden en bedrijven die hierachter zitten worden aangepakt. Een CEO die desastreuze beslissingen voor de natuur neemt, hoeft niet bang te zijn om persoonlijk voor zijn acties vervolgd te worden.

Het antropocentrische karakter van het milieubeleid spat ervan af: de mens, als middelpunt van het bestaan, vormt het uitgangspunt van de wet- en regelgeving. De mens heeft onbeperkte macht over de natuur.

Het kan ook anders. We kunnen het tij keren. Het is van levensbelang dat we ons een nieuw denken en doen ten op-

zichte van de rest van de natuur eigen gaan maken. In een tijdperk gedefinieerd door gevaarlijke klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en andere ecologische crises kunnen we het ons simpelweg niet veroorloven om op de oude voet verder te gaan.

In dit boek pleit ik voor een ecocentrische benadering in het recht, waarbij het welzijn van het ecosysteem centraal staat. Niet alleen de mens, maar het hele aardse ecosysteem moet het uitgangspunt van wet- en regelgeving zijn. Het is hoog tijd voor de juridische emancipatie van de natuur. Voor het strafbaar stellen van ecocide en de erkenning van Rechten voor de Natuur.

De harde realiteit in Nederland

Nederland is een modern land waarin alles schijnbaar keurig geregeld is. Het is het land van de waterwerken, kunstmatige natuureilanden en jonge bossen. Er is plek voor de natuur, al is het dan met hekken en duidelijke grenzen. Alles zal hier dan ook wel goed geregeld zijn op het gebied van natuurbescherming, zou je denken, maar niets is minder waar. Bodem, water en lucht zijn zwaar vervuild en er is bijna niets meer over van wat ooit als wilde natuur gold.

Het Longfonds concludeerde in 2021 dat jaarlijks minimaal 12.000 mensen in Nederland vroegtijdig overlijden aan de gevolgen van slechte luchtkwaliteit. 16.000 mensen belanden elk jaar met spoed in het ziekenhuis door luchtvervuiling. Trieste koploper in Europa, stelt het Longfonds. Niet alleen de mens, maar ook de rest van de natuur stikt. Door intensief gebruik van landbouwgif is de bodem zwaar verontreinigd. Een derde van de diersoorten wordt met uitsterven bedreigd. 'Wij zijn bijna wereldkampioen biodiversiteitsverlies,' waarschuwt wetenschappelijk directeur van Naturalis Koos Biesmeijer in 2021 (Havermans, 2021).

Met onze wateren is het niet veel beter gesteld. Het Planbureau voor de Leefomgeving rapporteerde alleen al in 2019 dat minder dan één procent van de 745 geselecteerde wate-

ren in Nederland voldoet aan de eisen van de Kaderrichtlijn Water. Het land dat we vol trots waterland noemen, laat de wateren zelf in de steek. Meerdere keren per jaar moet de Waterleiding Maatschappij Limburg stoppen met het gebruik van water uit de Maas voor drinkwater, vanwege te hoge concentraties aan vervuilende stoffen (Delaas, 2022).

Hoe kan dat toch, terwijl we zoveel goedbedoelde milieuwetgeving hebben om de natuur te beschermen? Bescherming op papier lijkt in de praktijk niet altijd zoden aan de dijk te zetten. Denk aan de Waddenzee, een Natura 2000-gebied met Werelderfgoedstatus. Op papier is het een van Nederlands best beschermde natuurgebieden. Maar in de praktijk wordt het ernstig bedreigd door gas- en zoutwinning, militaire activiteiten, scheepvaart en andere menselijke bedrijvigheid. Om nog maar te zwijgen van de stikstofproblematiek in Natura 2000-gebieden.

Er zijn een heleboel redenen waarom de huidige milieuwetgeving niet werkt. Ten grondslag aan al die wet- en regelgeving ligt een verkeerd uitgangspunt.

Waar klinkt de stem van de natuur?

Wetgeving lijkt te draaien om het (met mate) toestaan van menselijke en economische activiteiten, in plaats van het beschermen van de natuur. Zo kon de dienstverlener Sitech Services bv, die huist op het terrein van Chemelot, een groot industriecomplex in Zuid-Limburg, in 2020 een vergunning krijgen voor het lozen van afvalwater in de Ur, waaronder 468 µg/l polymeren, wat neerkomt op 14.040 kilo microplastics per jaar. De Ur is een lange, smalle beek die leidt naar de Maas.

Zo'n vergunning is in principe niets nieuws, de industrie loost dagelijks (chemisch) afval in rivieren, maar wat opvalt aan deze vergunning is dat er nog maar zo weinig bekend is over polymeren en andere stoffen in de lozing. Het generieke beleid voor micro- en nanoplastics is gericht op preventie, zo staat in de vergunning. En toch kon de vergunning worden

afgegeven, terwijl we nog niet zeker weten wat voor effecten deze stoffen hebben op het leven in en rondom de Maas (Plastic Soup Foundation, 2021).

De vergunning was afgegeven door het Waterschap Limburg, want dat heeft bevoegdheid over de Ur. Het ministerie van Infrastructuur en Water, dat verantwoordelijk is voor de kwaliteit van waterwegen in Nederland, kreeg Kamervragen over de vergunning. Het ministerie verwees de Kamerleden met hun vragen door naar Waterschap Limburg en stelde dat Rijkswaterstaat, het uitvoeringsorgaan van het ministerie, niet bevoegd was in deze zaak. De lozing begint immers in de Ur, de beek die uitmondt in de Maas, en voor de Ur is niet Rijkswaterstaat, maar het Waterschap verantwoordelijk.

Terug bij af dus. Zo gaat het maar al te vaak met natuurbescherming in Nederland. We hebben de natuur in hokjes ingedeeld: hier begint het stuk natuur waar jij verantwoordelijk voor bent en daar het mijne. Wat jij binnen jouw hokje doet, daar heb ik niets over te zeggen. Overzichtelijk mischien, maar zo werkt de natuur natuurlijk niet. Pesticiden houden geen rekening met grenzen tussen landbouwgebieden en Natura 2000-gebieden. Alles in de natuur is met elkaar verbonden en heeft invloed op elkaar.

Omdat we nog niet weten wat het precieze effect van deze stoffen op de Maas is, moet Chemelot daar van het Waterschap Limburg onderzoek naar doen. Een verslag waarin de mogelijke ecologische gevolgen van deze lozingen staan, hoeft pas in januari 2024 bij het waterschap te worden ingeleverd. De slager keurt zijn eigen vlees en hoeft zich niet al te veel te haasten. Tot die tijd worden er duizenden kilo's microplastics geloosd in het water dat niet alleen vele planten- en diersoorten herbergt, maar ook zeven miljoen mensen in Nederland en België van drinkwater voorziet.

De 'strengere eisen' waaraan je als aanvrager moet voldoen om dit soort vergunningen te krijgen, wekken de schijn dat alles voor de natuur goed geregeld is. Om te bepalen of plannen mogen worden uitgevoerd, toetst de gezaghebbende

autoriteit (Waterschap Limburg in dit geval) die plannen aan de hand van vastgestelde eisen. Het is dus niet per se gemakkelijk om zo'n vergunning te krijgen.

Josette Van Wersch, van Waterschap Limburg, legt het uit op de website van het waterschap. De vergunning voor Chemelot, zegt ze, is een van de strengste vergunningen ooit (Waterschap Limburg, 2020). Ze zijn echt streng geweest, benadrukt ze. Toch zegt dat mij niet zoveel: er wordt uiteindelijk gewoon toegestaan dat 14.040 kilo microplastics in het water belanden, zonder dat we weten wat de ecologische effecten daarvan zijn.

Wettelijk gezien doet Chemelot niets verkeerd. Chemische stoffen lozen in de rivier is legaal, zolang het bedrijf zich maar houdt aan de wettelijke normen. De eisen voor dit soort vergunningen zijn opgesteld om de natuur preventief te kunnen beschermen. Die bescherming zouden ze ook werkelijk kunnen bieden, als de belangen van de natuur echt gewaarborgd zouden worden. Maar de praktijk is anders.

Om tot een beslissing te komen legt Rijkswaterstaat, een waterschap of een provincie meerdere belangen in de weegschaal. De belangen van het milieu moeten weliswaar 'in acht worden genomen' bij het beoordelen van dit soort vergunningen, maar daar komen maatschappelijke en economische belangen bij. Het komt vaak voor dat er vervolgens wordt geconcludeerd dat de belangen van de mens zwaarder wegen dan die van de rest van de natuur. Die laatste mist vertegenwoordiging, terwijl slimme advocaten van degenen die de vergunningen hebben aangevraagd dondersgoed weten hoe je maatschappelijke en vooral economische belangen flink kunt aandikken.

Wie vertegenwoordigt enkel en alleen de belangen van de natuur in dit soort processen? Waar klinkt de stem van de vissen, kikkers, watervogels, insecten en alle andere bewoners van de rivier?

Een rivier als rechtspersoon

Van jongs af aan ben ik al gefascineerd door de natuur. Als klein meisje werd ik vaak door mijn opa meegenomen op ontdekkingsreis in de tuin. Op handen en knieën kropen we dan door het gras en bestudeerden we alle kleine wezens die daar kropen, krioelden en klommen. Het ontdekken van de wonderbaarlijke wereld van insecten was en is voor mij één groot avontuur. Daar is mijn grote liefde voor de natuur ontstaan. Daarna ben ik in mijn tienerjaren rechten gaan studeren, omdat ik een uiting zocht voor mijn rechtvaardigheidsgevoel. Toen ik het vak milieurecht volgde viel het kwartje: in dit rechtsgebied kon ik mijn liefde voor de natuur én mijn interesse in het recht kwijt. Ik besloot mij te specialiseren in het milieurecht. Zo leerde ik over de wet- en regelgeving die landen met elkaar maken om het milieu te beschermen.

Terwijl ik tientallen wetten en regels over natuurbescherming en klimaatverandering uit mijn hoofd leerde, hoorde ik telkens weer op het nieuws hoe slecht het gaat met de aarde. De alarmerende berichten van wetenschappers over de gevolgen van het opwarmen van de aarde en het verdwijnen van dieren en planten bleven maar toenemen. Hoe kon dat nou, terwijl er talloze wetten en regels bestaan die de natuur proberen te beschermen? Dat zette mij aan het denken: ik wil mijn juridische kennis juist inzetten om te onderzoeken hoe het anders kan. Ik wil niet blijven hangen in het oude systeem, dat duidelijk niet werkt.

Het was 2017, en ik zag in de krant een artikel voorbijkomen over de rechtspersoonlijkheid van de Whanganui-rivier in Nieuw-Zeeland. Voor het eerst ter wereld werd een rivier aangewezen als rechtspersoon. Vol ongeloof las ik het artikel. Nieuw-Zeeland bleek niet het eerste land te zijn dat een juridische status toekende aan natuur. Landen als Ecuador en Bolivia hadden al eerder rechten voor Moeder Aarde erkend. Tijdens mijn opleiding had ik geleerd dat rechtspersoonlijkheid niet alleen is weggelegd voor 'levende' entiteiten, maar ook voor bepaalde bedrijfsvormen, gemeenten

en waterschappen. Maar ik had nog nooit gehoord van een bos, rivier of berg als een rechtspersoon. En dat intrigeerde mij. Als de natuur rechten heeft, kan een rivier dan zélf een rechtszaak aanspannen tegen vervuilers? Mijn fascinatie voor deze nieuwe vorm van natuurbescherming was geboren.

Ik begon mijn scriptieonderzoek naar Rechten voor de Natuur en ontdekte dat er een vertekend mens- en wereldbeeld ten grondslag ligt aan ons rechtssysteem. De mens wordt, vooral in het Westen, gezien als heerser over de rest van de natuur. Die overtuiging vind je terug in de juridische positie van de natuur. De natuur en al haar onderdelen worden beschouwd als dingen zonder rechten, die we kunnen bezitten, uitputten en gebruiken voor ons eigen gewin.

Een belangrijk initiatief dat dit probleem bij de wortels probeert aan te pakken, is Rechten voor de Natuur. Dit is een juridisch en filosofisch concept dat stelt dat de natuur inherente rechten heeft, net als de mens. Daartoe behoort de natuur een rechtssubject te zijn, in plaats van een object zonder rechten. Het is logisch dat de natuur rechten heeft om te bestaan, te floreren, te gedijen en ecologische processen in stand te houden. De natuur heeft intrinsieke waarde, niet omdat ze iets voor de mens betekent of omdat ze belangrijk is voor het voortbestaan van de mens, maar omwille van zichzelf. Het doet denken aan de bekende quote van schrijfster Alice Walker: **dieren zijn net zo min gemaakt voor mensen als zwarte mensen zijn gemaakt voor witte mensen, of vrouwen voor mannen.**

Aan de rest van de natuur komen dus, net als aan de mens, bepaalde rechten toe. In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens staat dat ieder mens recht heeft op leven, onderwijs en vrijheid van meningsuiting. Die rechten heb je, ongeacht hoe een ander jou waardeert. De rest van de natuur heeft ook fundamentele rechten die nodig zijn om de cycli, structuur, functies en evolutionaire processen van de aarde te behouden en te respecteren. Sinds er leven op aarde

is – dus allang voor de mens en ook zonder de mens – bestaat, gedijt, groeit, floreert en leeft de natuur. Het zijn de natuurlijke rechten van de aarde om te bestaan, die we nu pas beginnen vast te leggen in de wet. Daarom wordt er niet gesproken over het toekennen, maar over het érkennen van de Rechten voor de Natuur.

Lichtend voorbeeld

In 1972 werd het fundament van Rechten voor de Natuur gelegd door juristen, waarvan de bekendste Christopher D. Stone was met het artikel 'Should Trees Have Standing?'. Destijds werd het afgeschilderd als een romantisch idee, maar vandaag de dag is het veel meer dan dat. Volgens de laatste metingen zijn er wereldwijd wel 409 initiatieven om Rechten voor de Natuur te erkennen (Putzer e.a., 2022). Ruim veertig landen hebben Rechten voor de Natuur vastgelegd in wet- en regelgeving. Denk aan de rechtspersoonlijkheid van een rivier, berg en bos in Nieuw-Zeeland, of aan de rechten van Moeder Aarde in de Grondwet van Ecuador. **De Verenigde Naties noemen Rechten voor de Natuur niet voor niets 'de snelst groeiende (juridische) beweging van de eenentwintigste eeuw'** (UN Report A/74/236). De ontwikkelingen gaan ontzettend hard. Terwijl ik dit boek schrijf, moet ik regelmatig paragrafen aanvullen met de nieuwste updates.

Mijn scriptie over Rechten voor de Natuur in 2017 was nog maar het begin. Tijdens het onderzoek raakte ik betrokken bij het *Harmony with Nature*-programma van de Verenigde Naties. Binnen dat programma wordt een concrete invulling gegeven aan het Duurzame Ontwikkelingsdoel 12.8 van de Verenigde Naties: tegen 2030 moeten we garanderen dat alle mensen beschikken over relevantie informatie over – en zich bewust zijn van – duurzame ontwikkelingen en levensstijlen in harmonie met de natuur.

Toen ik klaar was met mijn opleiding, bleef ik in de avonduren en de weekends onderzoek doen naar landen die Rechten voor de Natuur erkennen. Van Ecuador tot India tot

Amerika: ik was verbaasd dat bijna niemand in Nederland iets afwist van deze wereldwijde beweging. Daar probeerde ik op allerlei manieren iets aan te doen. Ook in Nederland begon ik me in te zetten voor Rechten voor de Natuur. Niet alleen in verre landen wordt de natuur ernstig bedreigd: ook hier blijkt een andere aanpak hoognodig. In samenwerking met de Maas Cleanup pleitte ik voor rechtspersoonlijkheid voor de Maas. Ook zette ik mij in voor Amelisweerd, de Waddenzee en de Noordzee, en ik stond zoveel mogelijk lokale burgers en politici bij die hier iets mee wilden doen. In het najaar van 2019 kwam mijn grote droom uit: het *Harmoney with Nature*-programma van de Verenigde Naties erkende mij als een van de jongste experts op dit gebied. Toen heb ik besloten om van Rechten voor de Natuur mijn levensmissie te maken.

In navolging van het compendium dat ik samen met mede-expert Laura Burgers schreef, *Rights of Nature: Case-studies from Six Continents* (Ambassade van de Noordzee, 2021), voelde ik de behoefte om een brede groep lezers op een toegankelijke manier kennis te laten maken met verschillende Rechten voor de Natuur en hen te inspireren om óók op te staan voor de natuur. Want uit alle voorbeelden in dit boek blijkt dat een pleidooi voor Rechten voor de Natuur niet alleen is weggelegd voor juristen. De wereldwijde beweging bestaat uit allerlei betrokken burgers, inheemse volkeren, milieclubs en niet te vergeten politici. Ook bestaan er internationale netwerken zoals de Global Alliance for the Rights of Nature (GARN). Ik heb voor elk voorbeeld, voor elk land, lokale juristen, activisten en andere betrokkenen geïnterviewd om de verhalen zo goed mogelijk te kunnen vertellen.

Dit boek gaat over Rechten voor de Natuur: de juridische basis waarop we ons wereldbeeld kunnen veranderen en rechtvaardigheid voor de rest van de natuur kunnen waarborgen. Het is een eerste stap die we nu meteen kunnen zet-

ten. Aan de hand van tot de verbeelding sprekende voorbeelden uit de hele wereld probeer ik een realistisch beeld te schetsen van de kansen én de uitdagingen. Dit boek is geen academisch werk. Wetten en rechtszaken zijn zo simpel mogelijk uitgelegd. We beginnen bij een Californische gletsjervallei en komen via de Verenigde Staten, Nieuw-Zeeland, India, Colombia en Ecuador terecht in Spanje, waar een burgerbeweging met 639.826 handtekeningen heeft geleid tot de erkenning van rechten voor een ernstig vervuilde zoutwaterlagune, Mar Menor.

Een lichtend voorbeeld voor Nederland. Ik hoop dat je geïnspireerd raakt en je geroepen voelt, net als velen, om op te staan voor Rechten voor de Natuur. Samen staan we sterk!